

Vanha vammaispalvelulaki – siirtymäaika 31.12.2027 saakka

Sopeutumisvalmennus

Vammaispalvelujen käsikirja
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL

Luet vanhan vammaispalvelulain (380/1987) mukaista sisältöä.

Tämä laki on kumottu L:lla 14.4.2023/675, joka on voimassa 1.1.2025 alkaen.

Vanhan vammaispalvelulain (380/1987) mukainen sisältö on käytössä soveltuvien osien uuden vammaispalvelulain siirtymäajan loppuun 31.12.2027.

Vanha vammaispalvelulaki -osiossa kuvataan vammaispalvelulain ja kehitysvammlain mukaisia palveluja sekä lain soveltamista käytännössä. Lisäksi on kuvattu vanhan vammaispalvelulain mukainen asiakasprosessi.

Teksti on vanhan vammaispalvelulain (380/1987) mukaista sisältöä. THL:n tuottama sisältö on julkaistu alkuperäisessä muodossaan THL:n sähköisessä Vammaispalvelujen käsikirjassa.

[Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista \(Finlex\)](#)

Sopeutumisvalmennus

Hengityshalvauspotilaan erityisasema määritellään laissa

Sopeutumisvalmennusta voidaan myöntää vammaispalvelulain 8 §:n perusteella. Sopeutumisvalmennuksen sisällöstä säädetään vammaispalveluasetuksen 15 §:ssä.

[Vammaispalvelulaki 8 § \(Finlex\)](#)

[Vammaispalveluasetus 15 § \(Finlex\)](#)

Sopeutumisvalmennuksen tavoite

Sopeutumisvalmennuksen tavoitteena on vammaisen henkilön toimintakyvyn edistäminen.

Sopeutumisvalmennukseen kuuluu vammaisen henkilön ja hänen lähiyhteisönsä neuvonta, ohjaus ja valmennus. Sopeutumisvalmennusta voidaan toteuttaa yksilöllisesti tai ryhmäkohtaisesti ja tarvittaessa se voi olla myös toistuvaa.

Sopeutumisvalmennuksen tarkoituksena on opetella elämään vamman tai sairauden kanssa arjessa ja löytää ratkaisuja erilaisiin käytännön haasteisiin.

Sopeutumisvalmennuksen järjestäminen

Sopeutumisvalmennusta järjestetään erilaisten kurssien muodossa. Myös vammaisen henkilön kotona tapahtuva sopeutumisvalmennus on mahdollista.

Sopeutumisvalmennus, kuten vammaispalvelut yleensäkin, edellyttää aina yksilökohtaista harkintaa. Vammaiselle henkilölle annettu yksilökohtainen valmennus, esimerkiksi yksityisopetus voi olla aiemmista sopeutumisvalmennuskursseista huolimatta vammaiselle henkilölle tarpeellinen.

Sopeutumisvalmennuksen sisältöä ei vammaispalvelulainsäädännössä ole tarkemmin yksilöity. Sopeutumisvalmennuksen sisältö onkin ratkaistava vammaisen henkilön ja hänen läheistensä tarpeiden edellyttämällä tavalla. Tavoite on kuitenkin aina sosiaalisen toimintakyvyn edistäminen.

Sopeutumisvalmennuksen yksilö- tai perhekohtaisia muotoja voivat olla mm.

- kommunikaation edistämistä koskeva opetus (esimerkiksi Bliss-symbolit, pistekirjoitus, viittoma-kommunikaatio)
- sosiaalisen toimintakyvyn valmiuksien parantaminen (esimerkiksi harrastusmahdollisuuksien tukeminen)
- ihmissuhde- ja seksuaaliasioihin liittyvä valmennus (esimerkiksi vanhemman rooli)
- itsenäisten elämäntaitojen opiskelu (esimerkiksi julkisten palvelujen käytön opiskelu, asumisvalmennus, liikkumistaidonohjaus).

Sopeutumisvalmennus on määrärahasidonnainen palvelu. Myös Kela järjestää sopeutumisvalmennuskursseja vaativana lääkinnällisenä kuntoutuksena ja harkinnanvaraisena kuntoutuksena.

Pistekirjoitusohjaus näkövammaisille aikuisille

Luku- ja kirjoitustaito on kansalaisen perustaito. Näkövammaiselle henkilölle, joka ei näe lukea, pistekirjoitus mahdollistaa luku- ja kirjoitustaidon. Pistekirjoitustaito on tarpeen työssä, opiskelussa ja jokapäiväisissä arkiaskareissa. Se parantaa toimintakykyä sekä itsenäisen selviytymisen ja omaehtoisen elämän mahdollisuuksia. Äänitteet eivät korvaa luku- ja kirjoitustaitoa.

Tarve pistekirjoituksen opiskeluun aikuisiässä voi syntyä eri tavoin. Henkilö saattaa menettää näkönsä äkillisesti tai jo pitempään näkövammaisena olleen henkilön näkötilanne muuttuu niin, että pistekirjoituksen opiskelu tulee ajankohtaiseksi. Motivaatio "ruostuneen" taidon uudelleen hankkimiseen voi herätä esimerkiksi näkötilanteen heikentymisen tai elämäntilanteen muuttumisen vuoksi.

Kuka vastaa pistekirjoitusohjauksen järjestämisestä?

Hyvinvointialueen sosiaalitoimi voi myöntää pistekirjoituksen ohjausta vammaispalvelulain mukaisena sopeutumisvalmennuksena. Yksilöllinen ohjaus mahdollistaa asiakkaan tarpeiden huomioimisen ja yksilöllisen opiskelun etenemisen. Pistekirjoituksen ohjauksen tarve on selvitettävä kuntoutus- ja palvelusuunnitelmassa.

Keskussairaalat voivat järjestää pistekirjoituksen ohjausta lääkinnällisenä kuntoutuksena. Osa keskussairaaloista järjestää esimerkiksi omia sopeutumisvalmennuskurssejaan, joilla pistekirjoitus on osa kuntoutusohjelmaa.

Erityisoppilaitoksissa ja kuntoutuskursseilla annetaan pistekirjoitusopetusta, mutta kurssilla ei ehditä saavuttaa sellaista pistekirjoitustaitoa, jota näkövammaisen pystyisi hyödyntämään itsenäisesti. Siksi tarvitaan yksilöllistä pistekirjoitusohjausta.

Pistekirjoitusohjauksen sisältö

Yksilöllisesti määriteltäviin tavoitteisiin vaikuttavat ikä, elämäntilanne, näkökyky ja toimintaympäristö.

Lähtökohtana on toiminnallinen lukutaito: mihin juuri tämä henkilö tarvitsee taitoa. Kaikki tavoitteet ovat yksilön kannalta merkityksellisiä. Pistekirjoitustaidon tavoitteena voi olla esim. mahdollistaa:

- lääke- ym. pakkausmerkintöjen lukeminen
- omien merkintöjen tekeminen CD-levyihin ja maustepurkkeihin
- ruokareseptien kirjoittaminen
- omien muistiinpanojen tekeminen
- lehtien ja kirjojen lukeminen.

Pistekirjoituksen ohjaus sisältää sekä lukemisen, että kirjoittamisen (koneella ja/tai taululla ja pistimellä) opettamisen. Tuntoaistin harjaannuttaminen vaatii aikaa ja monipuolista harjoittelua. Yksilöllisten tarpeiden mukaan ohjaukseen sisältyy myös pistekirjoituksen erilaisten sovellutusten harjoittelu ja apuvälineiden käytön ohjaus.

Ohjaus sisältää perusmerkistön opetteluun: kirjaimet, numerot ja yleisimmät välimerkit. Asiakkaan tarpeen mukaan perehdytään myös erikoismerkistöihin. Ohjauksessa harjoitellaan kahden käden lukutekniikkaa ja rentoja luku- ja kirjoitusasentoja.

Yksilöllisen ohjauksen suunnitelma

Hakemuksen yksilöllisestä pistekirjoitusohjauksesta tekee asiakas joko itse, tai yhteistyössä Näkövammaisten Keskusliiton aikuisten aluesihteerin kanssa. Pistekirjoitusohjaaja laatii yhteistyössä asiakkaan kanssa ohjaussuunnitelman hakemuksen liitteeksi.

Suunnitelmasta selviävät:

- nykyisten taitojen taso
- ohjauksen tavoitteet
- ohjauksen sisältö ja alustava aikataulu
- arvio tarvittavasta tuntimäärästä
- kustannusarvio (ohjauksen tuntihinta, materiaalikulut ja ohjaajan matkakulut)

Luku- ja kirjoitustaidon uudelleen oppiminen tuntoaistiin perustuvalla menetelmällä vaatii perusteellista ja monipuolista harjoitusta sekä riittävää ohjausta. Etenkin ohjauksen alussa paneudutaan käsien ja tuntoaistin

käytön harjaanuttamiseen erilaisten kohomateriaalien avulla. Ohjaaja joutuu laatimaan kullekin opiskelijalle yksilöllisiä harjoituksia mm. harvennetulla kirjain- ja rivivälillä, sillä sellaista materiaalia ei ole muuten saatavilla.

Montako tuntia ohjausta tarvitaan?

Ohjauksen tarve on hyvin yksilöllistä. Jos opiskelu alkaa aivan alusta, haetaan ohjausta usein aluksi 25-30 tuntia. Jotkut edistyvät tässä ajassa jo varsin pitkälle, mutta toiset eivät ehdi saavuttaa edes auttavaa perustaitoa. Lisäohjaus saattaa olla tarpeen.

Mahdolliset toimintakykyyn ja oppimisvalmiuksiin vaikuttavat muut seikat kuin näkövamman saattavat hidastaa myös pistekirjoituksen oppimista.

Pistekirjoitusvälineet

Pistekirjoitustaulu ja pistin tulisi sisällyttää yksilöllisen ohjauksen materiaalihankintoihin. Sen sijaan pistekirjoituskone on osa keskussairaaloiden apuvälinepalvelua. Keskussairaalan aikuisten näkövammaisten kuntoutusohjaaja auttaa pistekirjoituskoneen hakemisessa. Työssä ja opiskelussa tarvittava pistekirjoitusvälineistö kuuluu Kelan kustantamiin vaikeavammaisten ammatillisen kuntoutuksen apuvälineisiin.

Lisätietoa pistekirjoitusohjaajista

Yksilöllisenä sopeutumisvalmennuksena annettavaa ohjausta antavat pääsääntöisesti freelancer -pohjalta toimivat alueelliset pistekirjoitusohjaajat. Pistekirjoituksen opetuksesta vastaavia henkilöitä työskentelee eri ammattinimikkeillä myös näkövammaisten kouluissa ja Näkövammaisten Keskusliitossa. Ohjaajaverkostoa ylläpitää ja koulutuksesta vastaa Näkövammaisten Keskusliitto. Ohjaajia on eri puolilla Suomea, mutta valitettavasti verkosto ei kata koko maata.

Jotkut ohjaajat ovat halukkaita tekemään ohjaustyötä pidemmänkin matkan takaa. Skype -puhelin, sähköposti ym. "etäopiskelun" mahdollisuudet helpottavat yksilöllisen pistekirjoitusohjauksen saantia paikkakunnilla, joissa ei ole omaa pistekirjoitusohjaajaa. Näitä mahdollisuuksia kannattaa aina selvittää, jotta mahdollisimman moni näkövammaisen voisi opiskella pistekirjoitusta.

Lisätietoa alueellisista pistekirjoitusohjaajista antaa Näkövammaisten Keskusliiton koulutussuunnittelija. Förbundet Finlands Svenska Synskadade r.f:n antaa lisätietoja ruotsinkielisten pistekirjoitusohjaajien toiminnasta.

Kirjoittaja: Eeva-Liisa Koskinen, koulutussuunnittelija, Näkövammaisten Keskusliitto

Kommunikaatio-opetus ja -ohjaus

Tämä teksti käsittelee kommunikaatio-opetusta ja ohjausta, jota järjestetään vammaispalvelulain perusteella sopeutumisvalmennuksena. Sopeutumisvalmennus on määrärahasidonnainen palvelu.

[Vammaispalvelulaki 8 § \(Finlex\)](#)

[Vammaispalveluasetus 15 § \(Finlex\)](#)

Tässä tekstissä ei käsitellä terveydenhuollon lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvaa puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen opetusta ja ohjausta.

Kommunikaatio-opetuksen ja -ohjauksen tavoitteet

Kommunikaatio-opetuksella ja -ohjauksella tarkoitetaan uuden kielen opetusta tai kommunikointikeinon käytön ohjausta.

Käytännössä tällä tarkoitetaan

- viittomakielen opetusta

- puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen ohjausta.

Kommunikaatio-opetuksen ja -ohjauksen tavoitteena on, että kuurolla, kuulovammaisella, kuulonäkövammaisella tai puhevammaisella henkilöllä ja hänen lähi-ihmisillään on yhteinen kieli ja kommunikointikeino. Lähi-ihmisillä tarkoitetaan niitä ihmisiä, joiden kanssa vammainen henkilö toimii arjessaan (esim. omaisia tai päivähoidon, toimintakeskuksen ja asumisyksikön henkilökuntaa, henkilökohtainen avustaja). Kommunikaatio-opetusta ja -ohjausta voidaan myöntää kaikenikäisille ihmisille.

Viittomakielen opetus

Viittomakielen opetusta voidaan antaa

- kuurolle, kuulovammaiselle tai kuulonäkövammaiselle henkilölle
- hänen lähi-ihmisilleen

Viittomakielen opetus on useimmiten suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen opettamista. Kuulonäkövammaiselle henkilölle ja hänen lähi-ihmisilleen viittomakieltä voidaan opettaa myös taktiilisti, kädestä käteen viittoen.

Opetuksen tarve on usein pitkäaikaista, koska kyseessä on kielen oppiminen. Esimerkiksi lapsen kasvaessa hänen elinpiirinsä ja hänen tarvitsemansa sanasto laajenee. Myös kieliopillisten piirteiden hallinta on sidoksissa lapsen ikään, joten pieni lapsi oppii iän myötä lisää kielioppisääntöjä.

Kuulonäkövammaisen kohdalla kuulon ja näön muutokset saattavat aiheuttaa kommunikaatiomenetelmien muutoksia, mikä vaikuttaa opetuksen laajuuteen.

Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen ohjaus

Vammaispalvelulain mukaan myönnettävänä sopeutumisvalmennuksena voidaan antaa puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen ohjausta

- puhevammaisen henkilön lähi-ihmisille
- eri asteisesti kuulovammaiselle tai kuulonäkövammaiselle henkilölle tai hänen lähi-ihmisilleen

Puhevammaisen henkilön lähi-ihmisille annettava kommunikointikeinojen ohjaus voi olla esimerkiksi tuki-viittomien tai yksilöllisesti rakennetun kommunikointikansion, -ohjelmansovelluksen tai -laitteen käytön ohjausta.

Kuulovammaisille tai kuulonäkövammaisille ihmisille, joiden äidinkieli on puhuttu kieli (esim. suomi tai ruotsi), annetaan tavallisesti viitotun puheen, tukiviittomien, sosiaalisten pikaviestien, sormittamisen tai vinkkipuheen käytön ohjausta.

Puhevammaisen henkilön kommunikointikeinojen ja apuvälineiden ohjaus on ensisijaisesti osa terveydenhuollon lääkinällistä kuntoutusta.

[Terveydenhuoltolaki 29 § \(Finlex\)](#)

Kommunikaatio-opetus ja -ohjaus on täydentävä palvelumuoto

Kommunikaatio-opetus ja -ohjaus täydentävät terveydenhuollon kuntoutuspalveluja. Kommunikaatio-opetus ja -ohjaus ei korvaa puheterapeutin antamaa puheterapiaa tai ohjausta eikä lääkinälliseen kuntoutukseen kuuluvaa kommunikoinnin apuvälinearviointia.

Kommunikaation ohjaaja tai opettaja toimii kuntouttavan puheterapeutin, kuntoutuksesta vastaavan tahon tai terveydenhuollon apuvälineyksikön kanssa tiiviissä yhteistyössä ja tarvittaessa ohjauksessa.

Kommunikaatio-opetuksen ja -ohjauksen järjestäminen

Kommunikaatio-opetuksen ja -ohjauksen myöntää hyvinvointialueen sosiaalitoimi vammaispalvelulain perusteella sopeutumisvalmennuksena. Sopeutumisvalmennus on määrärahasidonnainen palvelu.

Suosituksen kommunikaatio-opetuksesta tai -ohjauksesta voi kirjoittaa sosiaali- tai terveydenhuollon asiantuntija, esimerkiksi puheterapeutti tai muu asiantuntija.

Hyvinvointialue voi järjestää kommunikaatio-opetusta ja -ohjausta itse, mutta tavallisesti opetus ostetaan esimerkiksi palvelua tuottavilta yrityksiltä tai järjestöiltä. Opetus voidaan toteuttaa kotona tai esimerkiksi lapsen hoitopaikassa.

Kommunikaatio-opetusta ja -ohjausta toteuttavat tällä hetkellä mm. puhevammaisten tulkit, viittomakielen opettajat, viittomakielen tulkit ja puheterapeutit.

Kirjoittajat:

Kaisa Laine, asiantuntija, puheterapeutti, Tikoteekki / Kehitysvammaliitto ry

Eija Roisko, kehittämisspäällikkö, Tikoteekki / Kehitysvammaliitto ry

Pirkko Selin-Grönlund, erityisasiantuntija, Kuurojen Liitto ry

Lähteet

[Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380, Vammaispalvelulaki \(Finlex\)](#)

[Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/759, Vammaispalveluasetus \(Finlex\)](#)

Räty, Tapio: Vammaispalvelut. Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö. Kynnys ry 2010.

[Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380, Vammaispalvelulaki \(Finlex\)](#)

[Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/759, Vammaispalveluasetus \(Finlex\)](#)

[Terveystieteiden tutkimuskeskuslaki 2010/1326 \(Finlex\)](#)